

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Rzeszowie

LRZ.411.002.07.2023

Pani
Bogusława Rybka
Dyrektor
Szkoły Podstawowej nr 24
im. Rudolfa Aurigi
w Rzeszowie
ul. Czajkowskiego 11
35-602 Rzeszów

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

R/23/001/LRZ – Działania podejmowane na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Szkoła Podstawowa nr 24 im. Rudolfa Aurigi w Rzeszowie ¹ , ul. Czajkowskiego 11, 35-602 Rzeszów.
Kierownik jednostki kontrolowanej	Dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 24 im. Rudolfa Aurigi w Rzeszowie od dnia 1 lipca 2018 r. jest Pani Bogusława Rybka ² .
Zakres przedmiotowy kontroli	1. Działania podejmowane przez szkoły na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego.
Okres objęty kontrolą	Lata 2020-2023 (do dnia zakończenia czynności kontrolnych) z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, jeżeli miały wpływ na działalność jednostki w zakresie objętym kontrolą.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o <i>Najwyższej Izbie Kontroli</i> ³ .
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Rzeszowie
Kontrolerzy	Małgorzata Milanowska – główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LRZ/35/2023 z dnia 30 stycznia 2023 r. Robert Szwagiel – doradca techniczny, upoważnienie do kontroli nr LRZ/34/2023 z dnia 30 stycznia 2023 r.

(akta kontroli str. 2-5)

¹ Zwana dalej: Szkołą.

² Zwana dalej: dyrektorem.

³ Dz. U. z 2022 r. poz. 623, zwanej dalej: ustawą o *NIK*.

II. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Deklarowana w Szkole wiedza na temat szkodliwości napojów energetyzujących⁵, a także zaobserwowane przez nauczycieli zjawisko spożywania ich wśród uczniów Szkoły, nie przełożyły się na realne działania w celu ograniczenia ich dostępności i konsumpcji. Fakt, że był to problem w środowisku Szkoły potwierdzili pracownicy Szkoły, rodzice oraz sami uczniowie, którzy w zdecydowanej większości, w ankietach przeprowadzonych przez NIK, wskazali, że w ich Szkole/środowisku pije się dużo energetyków. Pomimo obowiązków określonych w przepisach oświatowych, w Szkole, do czasu rozpoczęcia kontroli NIK, nie podjęto żadnych działań wychowawczych i profilaktycznych, zmierzających do eliminowania zagrożeń związanych z tym zjawiskiem. Spowodowane to było brakiem zainteresowania pracowników Szkoły tym zagadnieniem.

Do czasu rozpoczęcia kontroli NIK, problematyka szkodliwości spożywania napojów energetyzujących nie została uwzględniona ani w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów ani w opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły.

Niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*⁶, diagnoza opracowana na rok szkolny 2021/2022 nie odnosiła się do czynników chroniących i ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych.

Na terenie Szkoły wprowadzono do obrotu produkty spożywcze, które ze względu na ich skład oraz wymagania jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży, określone w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w *sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach*⁷, nie mogły być sprzedawane w jednostkach systemu oświaty.

Dopiero w trakcie kontroli NIK, wycofano z automatów szkolnych niezdrowe artykuły spożywcze oraz zwrócono uwagę na problem spożywania napojów energetyzujących wśród uczniów Szkoły, uzupełniając diagnozę i plan wychowawczo- profilaktyczny na rok szkolny 2022/2023 o stosowne zapisy w tym zakresie.

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej. W niniejszym wystąpieniu zastosowano ocenę opisową.

⁵ Napój energetyzujący (ang. energy drink) to potocznie napój energetyczny i energetyk, inny niż napój izotoniczny – pobudzający, przeważnie gazowany napój bezalkoholowy, z reguły zawierający kofeinę, taurynę i guaranę. https://pl.wikipedia.org/wiki/Nap%C3%B3j_energetyzuj%C4%85cy. Zwany dalej: napojem energetyzującym, napojem energetycznym lub energetykiem.

⁶ Dz. U. z 2021 r. poz. 1082 ze zm.

⁷ Dz. U. poz. 1154.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Działania podejmowane przez szkoły na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego.

Opis stanu faktycznego

Według Pani Bogusławy Rybki, dyrektora Szkoły, problem spożywania napojów energetyzujących, do czasu rozpoczęcia kontroli NIK, nie wystąpił wśród uczniów i w związku z tym nie był on przedmiotem zainteresowania pracowników Szkoły.

Dyrektor wyjaśniła, że w Szkole *interesujemy się zdrowym odżywianiem od zawsze. Uwagę nauczycieli zwracają napoje wysoko słodzone bardzo chętnie używane przez dzieci. I te należało ograniczać oraz podkreślać ich szkodliwość. Po dwóch latach pandemii, a tym samym dużej ilości nauki zdalnej w tym roku w Szkole pojawiły się sporadyczne przypadki przynoszenia napojów energetycznych, więc rozpoczęliśmy akcje uświadamiania jakie niosą zagrożenia. W związku z tym w Programie wychowawczo-profilaktycznym na rok szkolny 2022/2023 uwzględniono szkodliwość spożywania napojów energetycznych oraz podjęto działania mające kształtować u uczniów prawidłowe nawyki dbania o własne zdrowie. Te działania są realizowane poprzez m.in. pogadanki nauczycieli na godzinach wychowawczych oraz uczestniczenie uczniów w zajęciach organizowanych przez Kolegium Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Rzeszowskiego. Po rozpoczęciu kontroli NIK rozmawiała z nauczycielami, którzy zwrócili uwagę na występowanie w Szkole pojedynczych przypadków spożywania napojów energetyzujących przez uczniów. Zobowiązała wówczas do uzupełnienia diagnozy i programu wychowawczo-profilaktycznego o zagadnienia dotyczące ww. problemu. Miało to miejsce około 3 lutego 2023 r.*

(akta kontroli str. 6-58; 313-319)

Dokumentacja nie potwierdzała, aby wskazane w wyjaśnieniu działania dotyczyły problematyki szkodliwości spożywania napojów energetyzujących i zostały zrealizowane przed dniem rozpoczęcia kontroli NIK.

(akta kontroli str. 6-25; 130-169)

Na pytanie, czy pracownicy Szkoły mieli wiedzę na temat szkodliwości spożywania napojów energetyzujących, dyrektor wyjaśniła, że *nauczyciele są ludźmi wysoko wykształconymi i potrafią przeanalizować skład produktu umieszczony na etykiecie. Zwracają też uwagę na niepoehlebne opinie specjalistów na temat napojów energetycznych i ich destruktywny wpływ na zdrowie. Nauczyciele na bieżąco wzbogacają swój warsztat pracy uczestnicząc w różnych szkoleniach, kursach zarówno w formie stacjonarnej jak i online. Brali udział w szkoleniach dotyczących uzależnień, ale żadne z nich nie było poświęcone napojom energetyzującym. Nieocenionym źródłem wiedzy jest także internet, dzięki któremu nauczyciele znajdują wiele materiałów do pracy z uczniami w tym na temat szkodliwości napojów energetycznych.*

(akta kontroli str. 6-25; 322)

Dyrektor wyjaśniła, że *nauczyciele na bieżąco zwracają uwagę jakie napoje uczniowie piją na terenie Szkoły oraz w trakcie wyjść i wycieczek. Przed każdym wyjściem wychowawca danej klasy informował rodziców, by nie kupowali swoim dzieciom napojów energetycznych. Mimo to z obserwacji nauczycieli wynika, że niektórzy uczniowie klas VII-VIII chcieli spożywać napoje energetyczne. Jednak nauczyciele stanowczo reagowali na takowe zachowania poprzez zabranie napoju energetycznego i oddaniu go rodzicom oraz rozmowę indywidualną z uczniem/klasą*

na temat szkodliwości tych napojów. Spożywanie energetyków w Szkole jest sporadyczne i negowane przez nauczycieli i pracowników Szkoły.

(akta kontroli str. 6-25)

Szkoła nie wystąpiła do innych organów z wnioskami o podjęcie działań ograniczających dostępność i spożywanie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież i z własnej inicjatywy nie podejmowała działań w tym zakresie.

Dyrektor wyjaśniła, że Szkoła nie ma ustawowych kompetencji, które mogłyby zabronić prywatnej firmie/osobie fizycznej sprzedaży napojów energetycznych dzieciom. Dlatego wszystkie działania promujące zdrowe odżywianie i właściwe nawyki żywieniowe są realizowane na terenie Szkoły, bo jedynie na tym terenie nauczyciele mogą odnieść sukces. Mamy nadzieję, że nasza edukacja i zaangażowanie rodziców przyniosą oczekiwany skutek.

(akta kontroli str. 6-25)

1.1 W dniu 1 marca 2023 r.⁸ na terenie Szkoły nie było sklepiku szkolnego. Na korytarzach Szkoły znajdowały się trzy automaty z żywnością i napojami, w których nie było napojów energetyzujących. W automatach znajdowały się m.in. paluszki, chipsy, popcorn, rogalce, batony, woda mineralna, soki, lemoniady, musy owocowe, ice tea, lemoniada.

(akta kontroli str. 59-85)

Na pytanie, czy w Szkole wprowadzono zakaz sprzedaży napojów energetyzujących, dyrektor wyjaśniła, że *w automatach szkolnych uczniowie nigdy nie mieli możliwości zakupu napojów energetycznych. Jedynymi napojami dostępnymi dla uczniów w automacie są: woda mineralna, soki owocowe. Znajdujące się tam produkty spożywcze mają certyfikaty zdrowej żywności.*

(akta kontroli str. 6-25)

Zgodnie z § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia *w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach* w jednostkach systemu oświaty mogą być sprzedawane dzieciom i młodzieży grupy środków spożywczych, o których mowa w ust. 1 pkt 2, 6-8 i pkt 20, pod warunkiem że nie zawierają więcej niż:

- 15 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku produktów mlecznych, o których mowa w ust. 1 pkt 7, nie więcej niż 13,5 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia;
- 10 g tłuszczu w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia;
- 0,4 g sodu/1 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku pieczywa półcukierniczego i cukierniczego nie więcej niż 0,45 g sodu/1,2 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia.

W związku z uzasadnionym prawdopodobieństwem nieprzestrzegania ww. zasad sprzedaży żywności, działając na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK, dyrektor Delegatury NIK w Rzeszowie zlecił Państwowemu Powiatowemu Inspektorowi Sanitarnemu w Rzeszowie⁹ przeprowadzenie kontroli doraźnej w Szkole w ww. zakresie.

Kontrola wykazała, że w automatach znajdowały się produkty niespełniające wymogów cyt. rozporządzenia, tj. batony i lizaki. Zobowiązano prowadzącego działalność do ich wycofania z obrotu z terenu Szkoły. PPIS poinformował, że na podstawie art. 103 ust. 1 pkt 8 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. *o bezpieczeństwie*

⁸ W trakcie oględzin budynku Szkoły.

⁹ Zwanemu dalej: PPIS.

żywności i żywienia¹⁰, skieruje do Państwowego Podkarpackiego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Rzeszowie wnioski o ukaranie.

(akta kontroli str. 86-129)

Przepis art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy *Prawo oświatowe* zobowiązuje dyrektora szkoły do sprawowania opieki nad uczniami oraz stwarzania warunków harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne.

Dyrektor wyjaśniła, że *tylko na początku każdego roku szkolnego kontrolowała automaty i nie było odstępstw sprzedawanych produktów od norm określonych w przepisach. Później kontrolowała je sporadycznie, wierząc że sprzedawana w automatach żywność spełnia normy określone także w umowie.*

(akta kontroli str. 313-319)

1.2 Zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek¹¹, na szkoły nałożono, dostosowane do potrzeb uczniów i środowiska, obowiązki podejmowania działań wychowawczych i profilaktycznych – także mające na celu eliminowanie zagrożeń oraz wzmacnianie pożądanych zachowań. Ponadto w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół¹² stwierdzono, że ważnym zadaniem szkoły podstawowej jest także edukacja zdrowotna, której celem jest kształtowanie u uczniów nawyku dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

Dyrektor wyjaśniła, że *Szkoła w różnej formie realizowała edukację zdrowotną. Nie tylko było to na lekcjach biologii, chemii, ale również na godzinach wychowawczych, przed wszelkiego rodzaju wyjściami i wyjazdami. Krótkie ostrzeżenia i pogadanki pojawiają się na wszystkich przedmiotach, jeżeli tylko sprzyja temat lekcji lub jest taka potrzeba. Na wyjściach i wyjazdach szkolnych nie można używać napoi energetycznych i jest to przestrzegane.*

Według dziennika elektronicznego Szkoły zapisy bezpośrednio odnoszące się do zagadnienia szkodliwości spożywania napojów energetyzujących pojawiły się w okresie od 6 lutego 2023 r. do 10 lutego 2023 r., tj. w trakcie kontroli NIK. Pogadanki w ww. zakresie przeprowadzono na lekcjach godziny wychowawczej w dziewięciu klasach. Pozostałe zapisy w dzienniku elektronicznym dotyczyły m.in. zdrowego odżywiania, palenia papierosów i jego skutków, zalet aktywności ruchowej. Nie potwierdzały one zajęcia się podczas lekcji tematem napojów energetyzujących.

(akta kontroli str. 6-25)

Na pytanie, czy oprócz pogadanek na godzinach wychowawczych w lutym 2023 r., upowszechniano wśród uczniów i ich rodziców informacje na temat szkodliwości spożywania energetyków i możliwości uzależnienia się od nich (np. poprzez strony internetowe szkoły, Facebook, podczas lekcji godziny wychowawczej czy wywiadówek), dyrektor Szkoły wyjaśniła, że *na lekcjach biologii w klasach siódmych uczniowie realizowali tematy dotyczące zdrowego odżywiania, w tym skutków spożywania napojów o wysokiej zawartości cukru i kofeiny. Uczniowie klasy VIII d i VIII e uczestniczyli w zajęciach na Uniwersytecie Rzeszowskim, gdzie poruszano tematykę składu różnych produktów spożywczych w tym napojów energetycznych.*

¹⁰ Dz. U. z 2022 r. poz. 2132 ze zm.

¹¹ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 2198.

¹² Dz. U. z 2016 r. poz. 895 ze zm.

*W Zestawieniu działań podjętych przez nauczycieli w Szkole dotyczącym ograniczenia spożywania napojów energetycznych przez uczniów wskazano m.in. iż pedagog szkolny przygotował prezentację pt. *Napoje energetyczne, a zdrowie dzieci i młodzieży*.*

(akta kontroli str. 6-25; 130-169)

Po rozpoczęciu kontroli NIK pedagog szkolny poinformował dyrektora Szkoły, że posiada ww. prezentację, z którą zapozna młodzież szkolną. W dniu 7 lutego 2023 r. została ona przekazana do wicedyrektora Szkoły.

Dyrektor wyjaśniła, że *prezentacja została przekazana do wychowawców, którzy w ramach godziny wychowawczej zaprezentowali ją uczniom. Takie informacje uzyskała od pedagoga, ale nie wie jak to zostało wykonane. Nie potrafi podać źródła prezentacji i czy faktycznie została ona zaprezentowana w poszczególnych klasach.*

(akta kontroli str. 6-25; 313-321)

Wydruki z dziennika elektronicznego Szkoły nie zawierały wpisów potwierdzających zapoznanie uczniów Szkoły z prezentacją dotyczącą napojów energetycznych.

(akta kontroli str. 6-25)

1.3 Przepis art. 26 ust. 2 i 3 ustawy *Prawo oświatowe* nakazuje opracowanie programu wychowawczo-profilaktycznego na podstawie wyników corocznej diagnozy w zakresie występujących w środowisku szkolnym potrzeb rozwojowych uczniów, w tym czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych. Diagnozę przeprowadza dyrektor szkoły albo upoważniony przez niego pracownik szkoły.

W Szkole sporządzono:

- diagnozę potrzeb rozwojowych, w tym czynników ryzyka oraz czynników chroniących w roku szkolnym 2019/2020 na podstawie analizy środowiska szkolnego; analizy wniosków zespołów wychowawczych oraz zespołów do spraw pomocy psychologiczno-pedagogicznej, pedagoga szkolnego; analizy dokumentacji szkolnej; ewaluacji ankiet przeprowadzonych wśród uczniów, nauczycieli i pracowników Szkoły;
- diagnozę potrzeb wychowawczo-profilaktycznych oraz środowiskowych społeczności szkolnej – rok szkolny 2020/2021 na podstawie m.in. analiz wyników ankiet przeprowadzonych wśród uczniów klas od IV do VIII; rozmów indywidualnych i wywiadów z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami; obserwacji zachowań uczniów; analizy sukcesów i niepowodzeń szkolnych;
- podsumowanie badań diagnozy potrzeb uczniów związanych z ich powrotem do Szkoły realizowanych wewnętrznie w roku szkolnym 2021/2022 na podstawie analiz wyników ankiet przeprowadzonych wśród uczniów klas od IV do VIII;
- diagnozę potrzeb wychowawczo-profilaktycznych oraz środowiskowych społeczności szkolnej – rok szkolny 2022/2023 na podstawie analiz wyników ankiet przeprowadzonych wśród uczniów klas od IV do VIII.

Diagnoza na rok szkolny 2021/2022 nie odnosiła się do zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych.

(akta kontroli str. 170-189)

Dyrektor wyjaśniła, że *w tym roku zajęto się głównie problemami psychologicznymi dzieci związanymi z pandemią i nauką zdalną. Dlatego zagrożenia związane z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych*

substancji psychoaktywnych potraktowano jako drugorzędne i zrezygnowano z nich w diagnozie.

(akta kontroli str. 313-319)

Diagnozy na lata szkolne 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022 nie podejmowały problemu spożywania przez uczniów napojów energetyzujących. W diagnozie na rok szkolny 2022/2023, we wnioskach kadry pedagogicznej oraz pedagoga szkolnego wskazano m.in. na konieczność prowadzenia zajęć o tematyce uzależnień, w tym związanych z napojami energetyzującymi. Jako oczekiwania rodziców wymieniono m.in. edukację młodzieży w zakresie zażywania narkotyków, picia napojów energetycznych, alkoholu oraz palenia papierosów. Do najbardziej istotnych czynników ryzyka zaliczono m.in. dostępność produktów spożywczych oraz napojów z dużą ilością cukru, np. napoje energetyczne. W zaleceniach do dalszej działalności wychowawczej, edukacyjnej oraz profilaktycznej zapisano m.in. kontynuowanie uświadamiania uczniom zagrożeń płynących z zażywania substancji psychoaktywnych, papierosów, alkoholu, narkotyków i napojów energetycznych.

(akta kontroli str. 170-189)

Niezwrócenie uwagi na problematykę spożywania przez uczniów napojów energetyzujących w diagnozach na lata szkolne 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022, dyrektor wyjaśniła, że *nie podejmowano takiego problemu bo we wcześniejszych latach nie był on rozpoznany w Szkole, a zajmowano się innymi zagrożeniami, tj. dopalaczami, narkotykami, papierosami.*

Na pytanie z czego wynikały (z jakich dokumentów) zapisy dotyczące napojów energetyzujących w diagnozie na rok szkolny 2022/2023, dyrektor wyjaśniła, że *po rozpoczęciu kontroli NIK odbyła się rada rodziców, było to w lutym 2023 r. W trakcie tej rady rodzice wskazywali na konieczność edukacji młodzieży szkolnej w zakresie m.in. szkodliwości spożywania napojów energetyzujących. Także w trakcie rozmów z nauczycielami wskazywali oni na pojawiające się przypadki przynoszenia przez uczniów napojów energetyzujących do Szkoły i podczas wyjazdów poza Szkołę. Po tych zdarzeniach uzupełniono zapisy diagnozy o stwierdzenia dotyczące napojów energetyzujących.*

(akta kontroli str. 313-319)

1.4 Przepis art. 26 ust. 1 ustawy *Prawo oświatowe* stanowi, że szkoły realizują program wychowawczo-profilaktyczny obejmujący: treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów oraz treści i działania o charakterze profilaktycznym skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców. Zgodnie z art. 84 ust. 2 pkt 1 cyt. ustawy do kompetencji rady rodziców, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4, należy uchwalanie w porozumieniu z radą pedagogiczną programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły lub placówki, o którym mowa w art. 26.

W Szkole opracowano programy wychowawczo-profilaktyczne na poszczególne lata szkolne i uszczegółowiające je plany działań wychowawców poszczególnych klas. W dokumentach opracowanych na lata szkolne 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022 nie odniesiono się do zagrożeń związanych ze spożywaniem napojów energetyzujących przez młodzież szkolną. W programie wychowawczo-profilaktycznym 2022/2023, w *Celach szczegółowych*, w punkcie 7. *Przeciwdziałanie uzależnieniom* wskazano na uzależnienia m.in. od napojów energetycznych. W *Zadaniach ogólnych* dla uczniów klas od IV-VIII, w części *Zapobieganie uzależnieniom* zaplanowano przeprowadzenie przez wychowawców, pedagoga, higienistkę oraz nauczycieli we współpracy ze specjalistami pogadank m.in. na temat przeciwdziałania uzależnieniom, alkoholu, narkotyków, dopalaczy, napojów energetycznych i środków psychotropowych. Ponadto zaplanowano: podnoszenie kompetencji nauczycieli i wychowawców w zakresie profilaktyki uzależnień,

przygotowanie procedury postępowania w sytuacjach szczególnych zagrożeń związanych ze środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, z uwzględnieniem zadań osób podejmujących interwencje; włączenie do zadań profilaktycznych Samorządu Uczniowskiego.

W przedstawionych planach wychowawców czterech klas określono m.in. zadania szczegółowe w zakresie: uzależnienia od różnych substancji, w tym od napojów energetycznych; promowania zdrowych napoi; zwracania uwagi na szkodliwość napojów energetyzujących podczas lekcji godziny wychowawczej, czy w formie pogadanek.

(akta kontroli str. 26-58; 190-297)

W zakresie realizacji zaplanowanych działań, dyrektor wyjaśniła, że *zadania są realizowane od lutego 2023 r., bo wtedy zaktualizowano program wychowawczo-profilaktyczny, głównie w formie pogadanek na godzinach wychowawczych. Szkolenia kadry pedagogicznej są zaplanowane na okres późniejszy, do końca bieżącego roku szkolnego.*

(akta kontroli str. 313-319)

Dyrektor wyjaśniła, że *w latach 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022 programy wychowawczo-profilaktyczne były opracowywane w oparciu o przeprowadzone badania wśród uczniów i rodziców. W udzielonych odpowiedziach nie wskazywano spożycia napojów energetycznych, a pojawiał się problem m.in. agresji, alkoholu, tytoniu i dopalaczy. Dopiero po powrocie do Szkoły z nauki zdalnej (marzec-czerwiec 2022 r.) uczniowie sporadycznie przynosili do Szkoły napoje energetyczne. Od września pojawiło się wiele badań naukowych na ten temat, znacznie więcej niż poprzednio. W okolicznych sklepach wzrosła różnorodność napoi energetycznych bardziej niż wody mineralnej. Opakowania zupełnie przypominają zwykłe napoje i musimy się zapoznawać z wypisanym na opakowaniu składem.*

Na pytanie kiedy program wychowawczo-profilaktyczny na rok szkolny 2022/2023 został uzupełniony o zagadnienia odnoszące się do szkodliwości spożywania napojów energetyzujących i co wpłynęło na jego uzupełnienie w tym zakresie, dyrektor Szkoły wyjaśniła, że *program został zaktualizowany w lutym 2023 r. po rozpoczęciu kontroli NIK. Nastąpiło to po rozmowach na radzie rodziców i rozmowach z gronem pedagogicznym.*

(akta kontroli str. 6-25; 313-319)

Programy zawierały elementy określone w przepisie art. 26 ust. 1 ustawy *Prawo oświatowe*.

Programy wychowawczo-profilaktyczne i plany wychowawców klas zawierały treści i działania odpowiednie do zdiagnozowanych w Szkole problemów.

(akta kontroli str. 26-58; 170-297)

1.5 Spośród 11 uczniów Szkoły, którzy wypełnili ankiety opracowane przez NIK na potrzeby niniejszej kontroli:

- dwóch (tj. 18%) wskazało, że pije napoje energetyzujące;
- dwóch (100%) kupowało napoje energetyzujące w sklepie w pobliżu Szkoły, jeden (50%) miał je z automatu znajdującego się poza Szkołą, jeden (50%) – z domu, a jeden (50%) – z innych miejsc;
- ośmiu (73%) stwierdziło, że w ich Szkole/środowisku pije się dużo energetyków;
- jeden uczeń (50%) wskazał, że pije napoje energetyzujące kilka razy w tygodniu, a drugi (50%) – kilka razy w miesiącu;
- dwóch uczniów (100%) stwierdziło, że zdarzało się im wypić więcej niż jeden napój dziennie, po cztery dziennie;

- dwóch uczniów (100%) piło energetyki ze względu na smak, tyle samo – w celu pobudzenia do nauki, dla towarzystwa, z powodu adrenaliny i jeden (50%) – z przyzwyczajenia;
 - jeden uczeń wskazał na niepokojące objawy po wypiciu napojów energetyzujących w postaci: zmęczenia, niepokoju, agresywnego zachowania, bólu w klatce piersiowej, zaburzeń snu, kołatania serca;
 - 10 uczniów (91%) było świadomych, że napoje energetyzujące szkodzą zdrowiu i mogą prowadzić do uzależnienia;
 - w przypadku pięciu uczniów (50%) świadomość w ww. zakresie pochodziła z mediów, czterech (40%) – od rodziny, dwóch (20%) – ze Szkoły, dwóch (20%) – od rówieśników, jednego (10%) – z informacji na produkcie;
 - trzech uczniów (27%) podało, że Szkole lub w środowisku, w którym spędzają wolny czas była mowa o szkodliwości napojów energetyzujących, tyle samo – udzieliło odpowiedzi negatywnej, pięciu (45%) – że nie wie;
 - żaden z uczniów nie wskazał w jakiej formie przekazywano im ww. wiedzę.
- Aby ograniczyć spożywanie przez młodych ludzi napojów energetyzujących jeden z uczniów podał, aby zabronić ich sprzedaży dzieciom poniżej piątego roku życia.
(akta kontroli str. 298-299)

Spośród 75 rodziców uczniów Szkoły, którzy wypełnili ankiety opracowane przez NIK na potrzeby niniejszej kontroli:

- pięciu (tj. 7%) wskazało, że ich dzieci piją napoje energetyzujące;
- dwóch (40%) wskazało, że ich dzieci piją napoje energetyzujące sporadycznie, jeden (20%) – codziennie, jeden (20%) – kilka razy w miesiącu, jeden (20%) – kilka razy w tygodniu;
- dwóch rodziców (40%) stwierdziło, że jego dziecku zdarzyło się wypić więcej niż jeden napój dziennie (dwa), jeden (20%) – że jego dziecku nie zdarzyło się wypić więcej niż jeden napój dziennie, dwóch (40%) – nie miało wiedzy w tym zakresie;
- trzech uczniów (60%) piło energetyki ze względu na smak, trzech (60%) – dla towarzystwa, jeden (20%) – w celu pobudzenia do nauki;
- dwóch rodziców (40%) podało, że ich dzieci miały niepokojące objawy po wypiciu napojów energetyzujących w postaci: niepokoju (jeden), agresywnego zachowania (jeden), bólu w klatce piersiowej (jeden), przyspieszonego oddechu (jeden), zaburzeń snu (jeden), kołatania serca (jeden), bólu brzucha (jeden);
- wszyscy rodzice byli świadomi, że napoje energetyzujące szkodzą zdrowiu i mogą prowadzić do uzależnienia;
- w przypadku 54 rodziców (72%) świadomość w ww. zakresie pochodziła z mediów, 32 (43%) – ze środowiska, 31 (41%) – z oznakowania produktów, 14 (19%) – od rodziny, sześciu (8%) – ze Szkoły, 13 (17%) – z innych źródeł (literatury, od dietetyka, własnego doświadczenia);
- siedmiu rodziców (9%) sygnalizowało w Szkole problem szkodliwości spożywania energetyków przez młodych ludzi, trzech (43%) podczas wywiadówek, jeden (14%) – w formie pisma/skargi, a czterech (57%) – w inny sposób;
- w związku z ww. zgłoszeniami jeden z rodziców (14%) stwierdził, że *wychowawczyni podeszła profesjonalnie, powiedziała że będzie rozmawiała z dziećmi podczas godzin wychowawczych. Natomiast część rodziców stwierdziła, że trzeba dać coś dziecku jak lubi*. Jeden (14%) podał, że otrzymał zapewnienie, że gdyby problem wystąpił na terenie Szkoły to nauczyciele zareagują;
- trzech z 75 rodziców (4%) podało, że poinformowali uczelnię o problemie.

Aby ograniczyć spożywanie przez młodych ludzi napojów energetyzujących rodzice wskazali m.in. na konieczność: wprowadzenia całkowitego zakazu ich sprzedaży; zakazu sprzedaży napojów nieletnim, w tym na terenie szkoły; przeprowadzenia kampanii informacyjnych i zajęć o składnikach szkodliwych, m.in. w szkołach i mediach społecznościowych; zachęcania do czytania etykiet oraz pokazywania

skutków ubocznych spożywania ww. produktów; wycofania energetyków z automatów; nieprodukowania ich w kolorowych, zachęcających opakowaniach.
(akta kontroli str. 300-312)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Nieuwzględnienie w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących.
2. Niezapewnienie sprzedaży w automatach na terenie Szkoły produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach.
3. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących.
4. Nieodniesienie się w diagnozie potrzeb rozwojowych uczniów na rok szkolny 2021/2022, niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy Prawo oświatowe, do czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych.

IV. Wnioski

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, wnosi o:

Wnioski

1. Podejmowanie kompleksowych działań wychowawczych i profilaktycznych dotyczących problematyki spożywania napojów energetyzujących przez uczniów Szkoły.
2. Zapewnienie, aby na terenie Szkoły sprzedawano produkty spełniające warunki określone w rozporządzeniu w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach.
3. Uwzględnianie problematyki spożywania napojów energetyzujących w diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz w programach wychowawczo-profilaktycznych odpowiadających bieżącej sytuacji w Szkole.
4. Uwzględnianie w diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów czynników chroniących i ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych, stosownie do przepisu art. 26 ust. 2 ustawy Prawo oświatowe.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Rzeszowie. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Rzeszów, 24 maja 2023 r.

Kontroler
Małgorzata Milanowska
Główny specjalista k.p.

/-/

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Rzeszowie
Dyrektor
Wiesław Motyka

/-/

Kontroler
Robert Szwagiel
Doradca techniczny

/-/